

İNSAN HAKLARINA YÖNELİK YENİ BİR YAKLAŞIM: TELAFİ TEORİSİ VE EĞİTİM

A NEW APPROACH TO HUMAN RIGHTS: COMPENSATION THEORY AND EDUCATION

Doç. Dr. Cem TOPSAKAL

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rize/Türkiye.

Article Type : Review Article / İnceleme Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.j.1014>

Reference : Topsakal, C. (2018). "İnsan Haklarına Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Telafi Teorisi Ve Eğitim", International Social Sciences Studies Journal, 4(25): 5458-5464

ÖZ

Hukuk kuralları insan davranışlarını düzenler. Davranışların bir kısmının yapılmasını ister, bir kısmını yasaklar, bir kısmına karışmaz. İnsanlar genelde kurallara uyarak yaşarlar. Hukuk kurallarının uyulması kişilerin isteğine bırakılmaz. Bireyler hukuk kurallarına uymak zorundadır. Buna hukukun bağlayıcılığı denir. Hukuk kurallarına uymadıkları takdirde bireyler müeyyide/yaptırım ile karşılaşılır. Yaptırım, hukuk kurallarının yap dediğini yapmama, yapma dediğini yapma durumunda karşılaşılan tepkidir. Kanunun suç saydığı eylemi yapan kişiye öngörülen karşılıktır. Başka bir deyişle hukuk kuralının ihlaline tepki olarak gösterilen ve hukuk düzeni tarafından öngörülen zorlamadır.

Yaptırım çeşitlerinin sonuçları incelendiğinde kural işlenmeden önceki duruma dönme, bir zarar meydana geldi ise o zararın giderilmesi, ceza yaptırımlarında o davranışın bir daha yapılmamasını amaçlama yer almaktadır. Çünkü hukuk düzen, güven, barış, özgürlük, eşitlik, adalet sağlar. Hukukun bu amaç ve işlevleri yerel, ülkesel olmakla birlikte evrenselidir. Ulusal mevzuatta olduğu gibi uluslararası mevzuatta da yer alır. Devletlerarası genel hukukun ilkeleri arasında bulunur. İnsan hakları bildirilerinde ve sözleşmelerde özellikle üzerinde durulur. Ülke düzeyinde ilk, ara ve üst derece mahkemeleri, uluslararası düzeyde uluslararası mahkemeler bu amaç ve işlevleri yerine getirmeye çalışır. Acaba bu konuda eğitime düşen görevler olabilir mi? Bu çalışmada geçmişte günümüze uluslararası insan hakları ihlalleri ortaya koyulmuş, sonra bu ihlallerin devlet, toplum ve birey bağlamında telafisi üzerinde durulmuştur. Bu konuda bilgi ve bilince gereksinim olduğu için, öğretimde Bloom taksonomisinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Çalışma sonuç ve önerilerle son bulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İnsan Hakları, Telafi, Eğitim, Bloom Taksonomisi, Vicdan

ABSTRACT

Legal rules regulate human behaviors. While these rules demand some behaviors to be conducted, they prohibit some of them and do not interfere the rest. People usually live by obeying the rules. Compliance with the rules of law is not left to the request of people. Individuals must obey the rules of law. This is called the binding force of law. If individuals do not comply with the rules of law, they face sanctions. Sanction is the reactions met when a person behaves against the rules of law. It is the response provided for the person who commits an illegal act. In other words, it is enforcement regulated by the legal order and given as a response to the violation of the legal rules.

When the results of the sanctions are examined, it is seen that they aim to return to the situation before the violation of a rule, to eliminate the damage if a loss has occurred, and to enable a behavior not to be conducted again in criminal sanctions. It is because law provides order, trust, peace, freedom, equality, and justice. These aims and functions of the law are local and national, but universal. They are also included in international legislation as in national legislation. They are among the principles of interstate general law. Special attention is paid to these aims and functions in human rights notifications and conventions. Trial, appeal and supreme courts at national level and international courts at international level try to fulfill these aims and functions. Could be there duties that should be fulfilled by education? In this study, international human rights violations from past to present are revealed and then the compensation of these violations in the context of state, society and individual is emphasized. Since there is a need for knowledge and consciousness of this subject, it has been tried to use Bloom taxonomy in education. The study ends with conclusions and suggestions.

Key Words: Human Rights, Compensation, Education, Bloom Taxonomy, Conscience

1. GİRİŞ

İnsan biyolojik, psikolojik, sosyal, siyasal bir varlıktır. İnsanın maddi varlığı olduğu gibi manevi varlığı da vardır. Toplum içinde dünyaya gelen insan yavrusu, sürekli bakıma, gözetime muhtaçtır. Toplum içinde yaşama belirli kuralları yanında getirir. İnsan, ailede sosyalleşme denilen topluma uyum sağlama sürecini öğrenir ve okulda buna devam eder (Celkan, 1991, 57 vd). Toplum içinde yaşayan insanın bir takım kurallara uyması beklenir. Bu kurallar dini, ahlaki, örf ve adet, görgü ve hukuk kurallarıdır (Gözler, 2015, 16 vd). Hukuk, toplumsal yaşantıdan doğan ilişkileri, adaleti gerçekleştirmek üzere düzenleyen kuralların bütünüdür (Önen, 1991, 1).

Hukuk kuralları insan davranışlarını düzenler. Davranışların bir kısmının yapılmasını ister, bir kısmını yasaklar, bir kısmına karışmaz. İnsanlar genelde kurallara uyarak yaşarlar. Hukuk kurallarını uyulmasını kişilerin isteğine bırakılmaz. Bireyler hukuk kurallarına uymak zorundadır. Buna hukukun bağlayıcılığı denir. Hukuk kurallarına uymadıkları takdirde bireyler müeyyide/ yaptırım ile karşılaşılır. Yaptırım, hukuk kurallarının yap dediğini yapmama, yapma dediğini yapma durumunda karşılaşılan tepkidir. Kanunun suç saydığı eylemi yapan kişiye öngörülen karşılıktır. Başka bir deyişle hukuk kuralının ihlaline tepki olarak gösterilen ve hukuk düzeni tarafından öngörülen zorlamadır (Gözler, 2015, 167 va.).

Yaptırım çeşitleri ceza, zorla yerine getirme, tazminat, geçersizlik ve iptal olarak ayrılır. Ceza hukuku kurallarına uyulmadığı takdirde bireylerin karşılaşacağı yaptırım çeşidine ceza denir. Zorla yerine getirme, bir borç ilişkisinde, borcunu rızasıyla yerine getirmeyen borçlunun, devlet gücü aracılığıyla, borcunu zorla yerine getirilmesidir (Gözler, 2015, 170). Tazminat, bir haksız eylem sonucunda ortaya çıkan zararın giderilmesidir. Bir hukuki işlemin kanunun aradığı koşullara uyulmadan yapılması sonucu karşı karşıya kalacağı sonuçtur. İptal, hukuka aykırı bir işleme karşı açılan ‘iptal davası’ sonucunda idari yargı yerlerince işlemin geriye dönük biçimde bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırılmasıdır (Anayurt, 2007, 77).

Yaptırım çeşitlerinin sonuçları incelendiğinde kural işlenmeden önceki duruma dönme, bir zarar meydana geldi ise o zararın giderilmesi, ceza yaptırımlarında o davranışın bir daha yapılmamasını amaçlama yer almaktadır. Çünkü hukuk düzen, güven, barış, özgürlük, eşitlik, adalet sağlar (Aral, 1983 19 vd; Anayurt, 2007, 43 vd). Hukukun bu amaç ve işlevleri yerel, ülkesel olmakla birlikte evrenselidir. Ulusal mevzuatta olduğu gibi uluslararası mevzuatta da yer alır. Devletlerarası genel hukukun ilkeleri arasında bulunur. İnsan hakları bildirilerinde ve sözleşmelerde özellikle üzerinde durulur (Sencer, 1988 1 vd; Karaman Kepenekci, 2014, 71 vd; Karaman Kepenekci, 2000, 23 vd). Ülke düzeyinde ilk, ara ve üst derece mahkemeleri, uluslararası düzeyde uluslararası mahkemeler bu amaç ve işlevleri yerine getirmeye çalışır. Acaba bu konuda eğitime düşen görevler olabilir mi? Bu çalışmada geçmişte günümüze uluslararası insan hakları ihlallerinin telafisi üzerinde durulacak, eğitimin bu konuda gücünden yararlanılmaya çalışılacaktır.

2. İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

İnsan hakları, insanın yalnızca insan olması nedeniyle öznesi olduğu, onun tüm yönleriyle kişiliğini ve değerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan evrensel ilke ve kurallar bütünü olarak tanımlanabilir (Yığittir, 2013, 2). İnsan haklarının tarihsel geçmişi incelendiğinde, dünyanın çoğu yerinde, bölgesinde özgürlük, eşitlik, barış ve adalet için yapılan mücadelelerle dolu olduğu görülür. Bu mücadeleler hiç de kolay olmamış, genelde uzun zaman almış, can ve mal bedeli ödenerek kan ve gözyaşı ile yazılmıştır. Elbette sosyal bir varlık olan, toplum halinde yaşayan insanlar arasında sorun olmuş ve olmaya devam edecektir. İnsanlar arasında sorunların en başında insan hakları ihlalleri gelmektedir. İnsan hakları ihlalleri bireylerin kendi aralarında olabileceği gibi, bireyle devlet arasında meydana gelebilir (Yığittir, 2013, 8). Bu daha geniş açıdan bakıldığında, bir devletin başka devletin halkına, devletlerin başka devletlere, uluslararası kurum ve kuruluşların çeşitli devletlerin halkına yönelik olduğu belirtilebilir. İnsan hakları ihlallerini tarihte ilk insanın, insanların var olduğu günden başlatmak mümkündür. Örneğin Hz. Âdem’in iki oğlu Habil ile Kabil arasında yaşanan çatışma, Kabil’in Habil’i öldürmesi ile sonuçlanmıştır. Yaşam hakkının ihlalinin ilk örneği olarak gösterilebilir. Bu hak ihlalleri değişik biçimlerde artarak bireysel, toplumsal devam etmiştir. Burada dikkat çekmek istediğimiz dönem 15. Yüzyılda başlayan etkisi günümüzde devam eden sömürgecilik hareketleridir.

Sömürgecilik, daha çok ekonomik, ticari, siyasi ve dini amaçlarla güçlü bir devletin diğer devlet veya toplumlar üzerinde maddi, manevi bir kontrol ve nüfuz kurması ya da üstünlük sağlama hareketine denir (Dursun, 1991, 9). Sömürgecilik denilince akla daha çok Avrupa, Avrupa ülkeleri gelir. Avrupa ülkelerinin Afrika, Asya ve Amerika kıtalarındaki sömürgecilik faaliyetleri yüzyıllar boyu sürmüş, insan hakları ihlalleri tarihe kara leke olarak yer almıştır. Bu kıtalardaki sömürgecilik hareketlerinin tarihi gelişimi şu şekilde olmuştur (Dursun, 1991, 9 v.d.):

Avrupalılar daha çok ekonomik amaçlarla Afrika'ya 15. Yüzyıldan itibaren ilgi göstermişlerdir. Afrika'ya ilk ulaşan Avrupalılar Portekizlilerdir. Fas'la başlayan işgal hareketi Angola ve Doğu Afrika kıyılarına ulaşmıştır. Portekizlileri İspanyollar takip etmiş, Batı Afrika kıyılarını ele geçirmişlerdir. Daha sonra İngiliz, Fransız ve Hollandalılar 17. Yüzyıl başından itibaren rekabet başlamış, Batı Afrika'dan Lizbon'a her yıl ortalama 700 kg altın ve 10.000 kadar köle getirilmesi diğer Avrupa ülkelerinin ticari ve emperyalist duygularını tahrik etmiştir. Hollandalılar, Portekizlilerin Batı Afrika kıyılarındaki değerli maden ve köle ticaretini ele geçirerek Ümit Burnu'na yerleşmiş ve Cape Colony' i kurmuşlardır.

Avrupalıların Afrika kıyılarına yerleşmesi zorla ya da çeşitli anlaşmalarla olmuş, Avrupalıların yerleşmelerine karşı koyan yerliler, şiddetle ve kanlı biçimde etkisiz hale getirilmişlerdir. İlk dönemlerdeki altının yerini 17. ve 18. Yüzyılda fildişi, baharat, palmiye yağı ve özellikle köle ticareti (!) almıştır. Amerika ve Avrupa'ya köle yüklü gemiler gönderilmiştir. Bu yüzyıllarda kurulan Hollanda, İngiliz, Fransız, Danimarka ve İsveç şirketlerinin en önemli faaliyeti köle ticareti (!) olmuş, 20. Yüzyılın ortalarına kadar süren bu ticaret(!) Afrika'nın demografik ve sosyal yapısını altüst ederken, Batılıların bu yolla zenginleşmelerine de imkân sağlamıştır. Afrika'dan götürülen köle sayısı kesin olarak tespit edilememekle birlikte, bu sayının taşınma ve avlanma sırasında ölenlerle otuz milyona yakın olduğu tahmin edilmektedir (Dursun, 1991, 10).

Sömürgecilik, çok kısa bir zaman içinde hemen hemen bütün Afrika'yı Afrika'nın hâkimiyetine sokmuştur. 1875'lerde kıtanın sadece onda biri sömürge halinde iken, 1895'lerde bu oran onda dokuza yükselmiştir. Burada Fransa'nın, İngiltere'nin, Almanya'nın ve diğer Avrupa ülkelerinin sömürge faaliyetlerinin etkili olduğu belirtilebilir. Sömürge yönetimleri buradaki ekonomik imkânları anavatanlarına aktarmaya çalışmışlar, hammadde ihracı ile mamul madde ithali yaparak tamamen sömürgeci ülkenin çıkarına çalışmışlardır. Ayrıca, sömürgelerin en güzel ve stratejik en önemli yerlerine Avrupalılar yerleştirilmiştir. İktidarların Batılı güçlerin elinde olması sömürge topraklarında sosyal ve siyasi yapıyı bozmuş, toplum ayrılmış, Batı ideolojisi ve kültürü yayılmış, misyoner okullarında Batı idealleri ile yetişen, halktan kopuk seçkin bir zümre ortaya çıkmıştır (Dursun, 1991, 11 v.d.).

Sömürgecilik Asya kıtasında da benzer tarihlerde Portekizler tarafından Hindistan ve çevresinde başlamıştır. Hollanda, bunu takiben İngiltere bu bölgede etkili olmuş, kısa sürede İngiltere dünyanın en büyük sömürge imparatorluğuna haline gelmiştir. İngiltere Avrupa'da gerçekleştirdiği Sanayi Devrimi'nde sömürgelerden edilen hammadde ve ucuz emeğin büyük katkısı olmuştur. Özellikle Hindistan, keten ve pamuklu dokuma sanayinin hammadde deposu olarak sömürülmüştür. İngiltere Ortadoğu, İran, Afganistan ve Çin'de de etkili olmaya çalışmıştır. Orta Doğu'da Ürdün, Irak ve İran'da çıkarılmaya başlayan petrol, uluslararası sermaye ve kapitalizminin göz diktiği ve o ülkeleri nüfuz altına aldığı temel faktör olmuştur. 19. Yüzyılın ortalarından itibaren Çin'in değerleri madenleri, İngiliz, Fransız, Rus, ABD ve diğer güçler tarafından dışarıya aktarılmıştır. Sömürge faaliyetlerine Japonya, Fransa, İspanya da katılmıştır (Dursun, 1991, 18 v.d.).

Amerika kıtasının sömürgeleştirilmesi, Kristof Kolomb'un buraya ulaşması ile başlamıştır. İspanyollar, Portekizler, İngiliz, Fransız ve Hollandalılar kıtayı sömürge faaliyetlerine giriştiler. Kuzey Amerika'nın en büyük sömürge devleti İngiltere olmuştur. İspanyolların sömürgecilik faaliyetleri çok kanlı, kıyııcı ve yerli medeniyetleri yok edici nitelikte olmuştur. Meksika'da Astekler, Peru'da İnkalar'dan milyonlarca insan katledilerek sömürge haline getirilmiştir. Kuzey Amerika yerlileri olan Kızıl Derililer, sömürgecilere karşı koysalar da, onlarda katledilmiş, sayıları çok az kalmıştır (Dursun, 1991, 22 v.a.).

Batı'nın Eski Yunan'da miras olarak gelen "benmerkezci" insan anlayışı (Dewey, 1996, 269 vd), onun dünya üzerindeki diğer toplumlara ve zenginliklere de yansımıştır: "Dünyanın merkezinde Batılı vardır, Batılı üstün ırktır, diğer insanlar onun hizmetçileridir, Batılı'nın diğer insanlara ve zenginliklere her türlü müdahale hakkı vardır, petrol, doğalgaz, altın, elmas gibi zenginlikler doğulu geri toplumların eline bırakılmayacak kadar önemlidir. 21. yüzyılda insan hakları bilinci gelişse de, Batı'da bu gelişim kendi toplumları için olmuştur. Batılı toplumlar, Doğulu toplumlara demokrasi getirmek adına işgal edebilir, zenginliklerini kendi ülkelerine götürebilir. Bu onların en doğal hakkıdır, hiçbir kuvvet onları engelleyemez, hiç kimse/ toplum demokrasiyi ve insan haklarını onlardan daha iyi bilemez, onlara öğretemez" (Kabbani, 1993, 15 vd). Batı, kendi dışındaki toplumları ötekileştirir ve değersizleştirir. Elbette bu düşüncüyü kabul etmek olanak dışıdır, ancak gerçeklik payının olduğu da göz ardı edilemez (Topsakal, 2013, 133 vd).

2. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeci devletler, sömürdükleri ülkelere ekonomik menfaatlerini devam ettirecek bir takım garantiler, imtiyazlar almıştır. Sömürgecilik, 'Yeni Sömürgecilik' adı ile yeni görünüm altında devam etmektedir (Dursun, 1991, 23).

3. TELAFİ EĞİTİMİ

İnsan hakları ihlalleri geçmişte olduğu günümüzde de vardır ve muhtemelen var olmaya devam edecektir. O halde bu konunun çok ciddi bir şekilde düşünülmesi, ele alınması, daha farklı yollar, çözümler bulunması zorunludur. Telafi, kötü bir etkiyi veya sonucu başka bir etki ile yok etme, karşılama, yerine koyma anlamına gelir (TDK, 2018). Hukukta tazminat telafi yollarından biridir. Tazminat yolu ile bir haksız eylem sonucunda ortaya çıkan zarar mahkeme kararı sonucu zarar veren tarafından giderilir. Telafi düşüncesi mahkeme kararı olmadan da var olmalıdır. İnsan, insan haklarını içselleştirmeli, kimseye zarar vermeden yaşamayı öğrenmeli, eğer zarar verdi ise bunu gidermeyi bir görev bilmelidir. Bu aşamada telafi eğitimi için eğitime iş düşmektedir. Nasıl bir eğitim verilmelidir ki, insanlar, toplumlar, devletler, yapmış oldukları insan hakları ihlallerini telafi etsin?

Öğretmen yetiştiren eğitim fakülteleri ders programlarında yer alan derslerden biri 'Öğretim İlke ve Yöntemleri'dir. Bu derste bireylerin öğrenme alanları üçe ayrılır. Amerikalı eğitimci Bloom'a göre bu alanlar bilişsel yani zihinsel, duyuşsal yani manevi alan içi dünya ile ilgili ve psiko-motor yani hareket ile ilgili alanlar olmak üzere ayrılır.

Tablo 1: Bloom Taksonomisi, Hedeflerin Aşamalı Sınıflandırılması

Bilişsel Alan	Duyuşsal Alan	Psikomotor Alan
Bilgi	Alma	Algılama
Kavrama	Tepkide Bulunma	Kuruluş
Uygulama	Değer Verme	Kılavuz Denetiminde Yapma
Analiz	Organize Etme	Mekanizma
Sentez	Nitelenmişlik	Kompleks Tepki Faaliyeti
Değerlendirme		Uyum
		Meydana Getirme

Kaynak: Tan, Ş. (2006). Öğretimi Planlama ve Değerlendirme. Ankara: PegemA Yayıncılık. 30 vd.

Telafi teorisinin eğitimi şu şekilde olabilir:

Bilişsel alan: Burada tarihte insan hakları ve ihlalleri bilgi düzeyinde kazanılmalıdır. Çalışmanın başlangıcında sömürgecilik tarihi bilgi olarak sunulur. Sonra bu bilgi, açıklama, genişletme, örneklendirme, çıkarımda bulunma, yorumlama ile kavrama düzeyine gelinmelidir. Öğrencinin sömürgeciliği kendi cümleleriyle açıklayabilmesi, sömürgecilikle keşif kavramları arasındaki farkları söylemesi bu aşamaya örnektir. Uygulama düzeyinde ise edinilmiş olan bu bilgiyi yeni koşullara uygulayabilmek, kullanabilmek anlamına gelir. Örneğin, öğrencinin sömürgecilik hareketine bu gün devam eden ülkeleri ve sömürüye uğrayan ülkeleri göstermesi bu aşamaya geldiğini gösterir. Analiz basamağında elde olan verilerden mantıklı çıkarımlar yaparak çözmek, sentez; parçaları birleştirerek bütüne ulaşmak ve değerlendirmede bir bilgiyi doğru kriterleri seçerek sorgulama şeklinde açıklamak mümkündür (Tan, 2006, 30 vd). Örnek olarak bu aşamada sömürgeciliğin nedenleri, meydana geliş biçimleri ve sonuçları mantık silsilesi dâhilinde açıklanabilmeli, tartışıla bilinmeli, sorgulana bilinmelidir.

Duyuşsal alan: Bu aşama öğrencinin psikolojik durumlarıyla ilgili hedefleri içerir. Belirli bir değere karşı öğrencilerin hissettikleri, tutum, ilgi, sevgi gibi faktörler yer alır. Alma düzeyinde, belirli bir olayı fark etme isteğidir. Dersi dikkatli dinler, öğrenmenin önemli olduğunun farkına varır. Örneğin bu aşamada sömürgecilik-insan hakları konularına değer vermesi önemli bir veridir. İkinci aşama tepkide bulunmadır. Örneğin, insan hakları ihlalleri konusunda öğrencinin aktif katılımı, tartışmaya katılımı söz konusudur. Burada zevk alma, sevinç duyma mümkündür. Üçüncü aşama, değer vermedir. Burada öğrenci bir şeyin örneğin insan haklarının değerini kabul eder. Bu değere karşı kuvvetli ilgi, bağlılık ve problem çözme tutumu gösterir. Dördüncü aşamada örgütlenme yapar. Değerler arasındaki karşılıklı ilişkileri tespit eder, davranışını bir değere bağlayabilir. Kendi davranışının sorumluluğunu kabul eder. Kendi güçlü ve yetersiz olduğu yanlarını anlar ve kabul eder. Birey kendi içinde çelişmeyen bir değerler sistemi oluşturur. Örnek olarak öğrenci insan haklarının olumlu bir değer, sömürgeciliğin ise insan hakları ihlali olduğunu kabul eder. Son aşama ise nitelenmişliktir. Birey, ömrü süresince geliştirdiği kendine ait bir değer sistemi oluşturur ve kendi davranışlarını buna göre düzenler (Tan, 2006, 34 vd). Örnek olarak yaşamı boyunca insan haklarına değer verir, ihlallere karşı çıkar, ihlal yapmaz, yapmamaya çalışır, yaparsa telafi yolları arar.

Psikomotor alan: Fiziki öğrenmelerle ilgili öğrenme becerileri içerir. Bu beceri kazanımında bilişsel ve duyuşsal öğelerde vardır. Psikomotor becerilerde bisiklet sürme, resim, yapma, yemek yapma, bir müzik aleti çalma örnek olarak verilebilir. Algılama basamağında nesnelere, niteliklerin duyu organlarıyla fark edilmesi, kuruluş aşamasında bir hareket ya da yaşantıya hazır oluş vardır. Üçüncü aşamada kılavuz denetiminde yapma vardır. Birey beceriyi bir rehber yardımıyla yapar. Mekanizma aşamasında beceri normal

biçimde, karmaşık tepki faaliyetinde ise profesyonelce icra edilir. Uyum basamağında kazanılmış becerinin yeni durumlara uyarlanabilmesidir. Meydana getirme basamağında ise yeni bir beceri ortaya koyma söz konusudur (Tan, 2006, 36 vd).

Bloom'un her üç öğrenme alanı önemlidir. Aslında her üç alanı kapsayan ancak özellikle duyuşsal alan içinde yer alan bireyin iç dünyası, içi dünyasının geliştirilmesi için Batı eğitim literatüründe de yer alan vicdan eğitiminden yararlanmak yerinde olacaktır.

4. ÖRNEK BİR DERS: KÜRESEL VİCDAN EĞİTİMİ

Vicdan, insanın kalbine doğan gizli bir histir. İyilik yapmaktan hoşlanır, kötülük yapmaktan ise hoşlanmaz. İyiyi kötünden ayırır, seçicidir, seçer. İnsanın yaratışında bu vardır. İnsan iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini, yararlı ile zararlıyı birbirinden ayırabilir. İçindeki his, güç olan vicdanı bunu yapar. İnsanın davranışlarını belirler. İnsan davranışlarını olumlu etkiler. Vicdanı gelişmemişse olumsuz olmasında rolü vardır. Vicdan kişinin yaptığı işlerde oto kontrol görevi yapar (Karagöz, 2010, 693 va). İnsan, yaptığı işleri doğru, dürüst, güzel, adaletli, merhametli yapıyorsa vicdanlıdır. Bunlar insanı mutlu eder, huzur verir. İnsan yaptığı yanlış işlerden pişmanlık duyuyor, rahatsız ve mutsuz oluyorsa vicdanı vardır ama harekete geçmiştir. Yanlış işi düzeltme yoluna gidiyorsa vicdanlıdır. İnsan, pişmanlık duymuyor, düzeltmiyor ve kendini haklı görüyorsa vicdanı ölmüştür, vicdansız olarak adlandırılır. Şimdi bu yazdıklarımızı örneklerle açıklamaya çalışalım.

Vicdan deyince akla ilk gelen romanların başında Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" sı gelir. Romanda başkahraman Raskolnikov hukuk fakültesinde okuyan, sonra öğrenimini yarıda bırakan yoksul bir gençtir. Zihni, Batı kaynaklı çeşitli fikir akımlarıyla karışıktır. Nefret edilen, kötü bir tecfeci (faizle borç para veren kişi) öldürmeye karar verir. Böylece hem parasal sorunlarını çözecek hem de toplumu, dünyayı bir kötünden, ona göre bir parazitten temizleyecektir. Amaç, yüksek idealle ilgili olduğu için vicdanı cinayeti haklı görür, kabul eder. Planladığı gibi, tecfeci kadının evine gider ve onu öldürür. Planlamadığı ise cinayetten sonra kimseye zararı olmayan bir diğer kadının evden içeri girmesidir. Raskolnikov geride şahit bırakmak istemez ve onu da öldürür. Romanın devamında vicdan hesaplaşması işlenir. Katil, çılgın gibidir, artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Sonunda vicdan azabı Raskolnikov'a suçunu itiraf ettirir (www.turkedebiyati.org).

Bu romandan şu dersleri çıkarabiliriz: Öncelikle bu mükemmel romanı okumalıyız. Sonra, insan bir suç işlememeli, yasalara saygılı olmalıdır. İnsanın kendi hakkını kendi arayabilir, bu yasal yollarla olur. İnsanın kendini hâkim yerine koyup hak alması yasaktır. Herkes böyle yapmaya kalkarsa toplumda karışıklık olur, karmaşa olur, o toplumda huzur olmaz. Elbette suç işleyenler hak ettiği cezaları almalı, cezalar caydırıcı olmalı. Suç işleyenler cezadan korkmalı ve bir daha yapmamalı. Devlet her zaman mazlumun, mağdurun, haklının, masum vatandaşının yanında olmalı. İnsan bir iş yaparken sonunu, sonucunu düşünmelidir.

2007 yılında, Amerikalı pilot Paul Tibbets 92 yaşında ölmüş. Bu pilot 2. Dünya Savaşı'nda 6 Ağustos 1945 tarihinde Japonya'nın Hiroşima şehrine atom bombasını atmış ve 140.000 kişi ölmüştü. İlerleyen yıllarda atom bombasının zararlı etkisiyle ölenlerin sayısı 200-250 bine ulaştı. Yaralananlar, acı çekenlerin sayısı daha da fazla olmuştur. O dönemin ABD Başkanı Truman "Senin bu işte bir kabahatin yok! Emri ben verdim" demiş. Tibbets'e "Akşamları rahat uyuyor musun?" diye sormuşlar, "Evet, çok rahat uyuyorum" cevabını vermiş. Amerikan Time Dergisi, protestolardan korkulduğu için Tibbets'e cenaze merasimi yapılmadığını ve mezar taşında adının yazılmayacağını bildirmiş (blog.milliyet.com.tr).

Buradan çıkacak dersleri şu şekilde sıralayabiliriz: ABD'nin 1945 yılında Japonya'nın Hiroşima şehrine sivillerin üstüne atom bombası atması savaş suçudur. ABD, Uluslararası Mahkemelerde yargılanmalı, ceza almalıdır. Bu emri veren Başkan Truman şöyle empati yapmalı yani kendisini Japon Başkanı yerine koymalıdır: "Eğer, atom bombasını Japonlar Amerika'da sivillerin üstüne atsa, o kadar insan ölse idi neler hissederdi? Sivil halkının ölmesinden rahatsız olmaz mıydı? Vicdanı sızlamaz mıydı? ". Aynı şekilde Pilot Tibbets şöyle düşünmelidir "Bomba kendi anne-baba-kardeşleri-çocukları, ailesi, akrabaları, dostları, tanıdıkları üzerine atılsaydı ve onların hepsi ölseydi, ne hissederdi? Acaba üzülmez miydi? Acı duymaz mıydı? Bu acıyla nasıl yaşardı?". Olayda ne ABD Başkanı Truman'da, ne pilot Tibbets'te vicdanın olmadığını, vicdanın kalmadığını, vicdanın öldüğünü söylemek mümkündür. Vicdanı ölenler tüm insanlara, insanlığa, dünyaya zarar verebilir ve olayda vermiştir. Öyleyse vicdan hissimizi yaşatmalı, kaybetmemeliyiz.

Başka bir örnek "Aç çocuk ve akbaba" ile ilgilidir. 1994 yılında Kevin Carter adlı Amerikalı bir fotoğrafçı tarafından çekilen bir fotoğraf Pulitzer ödülünü kazandı. Bu fotoğrafın hikâyesi şöyledir (wowturkey.com): Fotoğrafta açlıktan bir deri, bir kemik kalan Somalili kız çocuğu ölümün eşliğindedir. Belki birkaç dakika, saat ya da gün sonra ölecektir. Az ileride ki akbaba çocuğun ölmesini beklemektedir. Bu manzarayı gören

Kevin Carter deklanşöre basar ve daha sonra kendisine Pulitzer Ödülünü kazandıracak olan bu fotoğrafı çeker. Çocuk ile akbabayı baş başa bırakarak oradan ayrılır.

Fotoğraf dünyayı ağlatır ama bir yandan Kevin Carter'e eleştiriler yağar: "O niye çocuğa yardım etmedin, kurtarmadın" diye. Kevin Carter vicdan azabı çekmeye başlar. Acaba o çocuğa ne oldu? Yaşiyor mu? Sorularının cevabını bulmak için üç ay sonra Somali'ye gider. Araştırır, bir sonuca ulaşamaz. Somali'deki insanlık dramından etkilenir, bunalıma girer. 27 Temmuz 1994 de Johannesburg'un bir kenar mahallesinde park ettiği kamyonetinin içine egzoz basarak şöhretin ve ödülün tadını çıkaramadan intihar eder.

Örnek olayı şöyle çözebiliriz: Konu insan hakları, yaşam hakkı, sağlıklı beslenme hakkı ile ilgilidir. Öncelikle Somali'nin ve genel olarak Afrika'nın bu şekilde açlıkla, kıtlıkla, yoksullukla karşı karşıya kalmasından kim sorumludur? Batı ülkelerinin sömürge politikaları sonucu Afrika yeraltı-yerüstü kaynakları sömürülmüş, Afrika ülkeleri fakirleşmiş, insanları köle edilmiş, ucuz işçi olarak kullanılmıştır.

Kevin Karter aç çocuğa yardım etmemiş, akbabayı kovalamamış, çocuğu yakın mesafedeki Birleşmiş Milletlerin kampına götürmemiştir. Kendine yönelik eleştirilere "ben profesyonel bir gazeteciyim, yardım görevlisi değil" cevabını vermiştir. Ona önce "insan" olduğu sözüne cevap verememiştir. Batının Somali'ye, Afrika'ya bakışı genelde sadece fotoğraflardan ibarettir. Yardım ise, sınırlı ve göstermeliktir.

Olması gereken, Kevin Carter'in aç çocuğa yardım etmesi, onu kurtarması, yaşam hakkını sağlaması, başta Batılıların olmak üzere Birleşmiş Milletlerin Somali'yi ve genel olarak Afrika'yı bu durumdan kurtarmaları ve bu duruma bir daha düşmemek için kalıcı çözümler üretmesidir. Aynı durumda Türk milleti olarak bizler olsa idik, önce çocuğu düşünür ve onu kurtarırdık. Bizim için can önemlidir, fotoğraf değil.

Bir Fransız atasözünde "Temiz bir vicdandan daha yumuşak bir yastık yoktur" der. "Vicdanımız yanılmaz bir yargıdır, biz onu öldürmedikçe" (Balzac). Cemil Meriç "Çıkar konuşunca, vicdan susar" der. Örnek hikâye, roman, olaylarda bunları görüyoruz. Atalarımız insan haklarına dikkat etmiş, Şeyh Edebalı'nın deyişiyle "İnsanı yaşat ki Devlet yaşasın" ilkesini esas almıştır. Hayvanlara merhamet etmiş, evlerinin duvarlarında kuş yuvaları yapmış, kışın vahşi hayvanlar için dağlara et, yiyecek atmıştır. Aynı şekilde çevreye zarar vermemiştir. Bir seferde ordu ilerlerken bir asker bir üzüm bağından bir salkım üzüm almış, sahibini görememiş, parasını dala asmıştır. Tarihimiz böyle güzel örneklerle doludur.

Vicdanımız en önemli değerlerimizdendir. Vicdan en önemli hazinelerimizdendir. Vicdan yaratılıştan, doğuştan gelir. Ailede öğrenilir, okulda gelişir. Anne-baba, öğretmen, çevredeki olumlu kişiler model alınır. Vicdanlı davranma içten gelerek, yaparak, uygulayarak, yaşayarak öğrenilir, geliştirilir. Vicdanlı insan doğru iş yapar, iyilik yapar, çevresine faydası olur, zarar vermez, zarara engel olur. Hata yaparsa, hatasını anlar ve telafi eder. Vicdanlı davranış örnek olur, dalga dalda yayılır. Vicdanlı toplumda huzur olur, mutluluk olur. En mükemmel adalet vicdandır. Dünyanın buna ihtiyacı vardır. Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Fatih, Yavuz, Kanuni gibi atalarımız toplumun, ülkenin, Dünyanın vicdanı olmuştur. Bu gün ülkemiz Türkiye bu görevi en güzel şekilde yerine getirmektedir. Nerede bir mazlum varsa yardıma koşmakta, yaralarına merhem olmaktadır. Suriye'de, Irak'ta, Filistin'de, Arakan'da, Somali'de, Sudan'da, Afganistan'da, Doğu Türkistan'da, Azerbaycan'da, Balkanlar'da ve Dünyanın birçok yerinde Türkiye vardır. Türkiye resmi 3.5 milyon, gayri resmi rakamlara göre 6 milyondan fazla Suriyeli ve başka göçmeni, mülteciyi yedi yıldan beri misafir etmiş ve Dünya'da iyilikte, yardımda birinci olmuştur. Türkiye, Dünyanın vicdanıdır. Biz bunu yapmaya devam ediyoruz ve edeceğiz. Böyle bir şanlı tarihimiz, şerefli atalarımız, milletimiz ve devletimiz olduğu için gurur duyuyoruz. Buna layık olmak, bunun için çalışmak hepimize borçtur. Bunu yapacağımızdan hiç kimsenin şüphesi olmasın. Vicdanlı çocuklar, gençler geleceğimizdir, geleceğimiz emin ellerdedir.

5. SONUÇ

Konu insan hakları, sömürgecilik, insan hakları ihlalleri ve telafi olunca bunun öğretimi kolay olmayacaktır. Özellikle yüzyıllardır sömürgecilik faaliyeti yapanlara, bu yaptıklarının doğru olmadığını, şu anda dahi yapılanların yanlış olduğunu, insan hakları ihlallerinden meydana gelen zararların tazmini, telafi edilmesi gerektiğini söylemek belki su üstüne yazı yazmaya benzeyebilir. Ancak aklın yolu birdir, adalet hak ve hukuka uygunluk; hak ve hukuku gözetme ve yerine getirme; doğruluk anlamına gelir. Adalet hukukun son amacıdır. Adalet, hukukun idesi ve idealidir (Aral, 1983, 30 vd). Bugün bunu menfaatleri gereği benimsemeyenler, yarın ideal hukuk yani olması gereken hukuk bağlamında sorumlu olacaklardır. Doğal hukuk zorunludur (Aral, 1983, 46 vd). Burada ortaya atılan telafi teorisi olması gereken hukuktur. Ümitsizlik yerine bu görüşü kabul edenlerin elbette olacağı varsayımıyla hareket edilebilir. Birleşmiş Milletler Örgütü, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ve bununla ilgili diğer uluslararası belgelerin okullarda öğretilmesini ve

öğrenciler, eğitim paydaşları, ülke yetkilileri tarafından öğrenilmesini istemektedir (Karaman Kepenekci, 2000, 55 vd; İşler, 2017, 65 vd). O halde insan haklarının öğretimi Birleşmiş Devletlere üye devletler için zorunludur. Bunu yerine getirmeyen devletler Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından izlenip değerlendirilebilir. Tavsiye edilmesi durumunda itibarları zedelenebilir (Yiğittir, 2013, 10). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisini kabul eden ülkeler tazminata mahkûm olabilir (Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994, 138 vd; Dutertre, 2007). Bütün bunlara ilaveten tarih önünde ve küresel vicdan karşısında sorumlu olurlar. ABD'nin 2010 yılında Kızılderiilerden resmen özür dilemesi bunun ilk olumlu örneklerindedir (www.haber7.com). Ancak Hiroşima için özür dilememesi, bu konuda hala direnmesi bir düşünce devrimine ihtiyacı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (www.diken.com.tr). Telafi teorisi insan hakları alanında tüm dünya ülkeleri için düşünce devriminin başlangıcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Anayurt, Ö. (2007). Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Ankara: Seçkin.
- Aral V. (1983). Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine. İstanbul: Üçdal.
- Celkan, H. Y. (1991). Eğitim Sosyolojisi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Dewey, J. (1996). Demokrasi ve Eğitim. (Çev.Salih Otoran). İstanbul: Başarı Kültür Yayınları.
- Dutertre, G. (2007). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler. Ankara: Avrupa Konseyi.
- Dursun, D. (1991). 'Sömürgecilik'. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, (Editör: M. Fatih Saraç), Risale Yayınları, İstanbul: 1991, 4. Cilt, 9-23.
- Gölcüklü, F. & Gözübüyük, A.Ş. (1994). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması. Ankara: Turhan.
- Kabbani, (1993). Avrupa'nın Doğu İmajı. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Karaman Kepenekci, Y. (2000). İnsan Hakları Eğitimi. Ankara: Anı.
- Karaman Kepenekci, Y. (2014). İnsan Hakları ve Vatandaşlık. Ankara: Siyasal.
- İşler, M. (2017). İnsan Hakları ve Tarihsel Gelişimi. Zihni Mery (Ed). Vatandaşlık Bilgisi içinde. (s. 37-95). Ankara: PegemA.
- Sencer, M. (1988). Belgelerle İnsan Hakları. İstanbul: Beta.
- Tan, Ş. (2006). Öğretimi Planlama ve Değerlendirme. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- TDK, (2018). Telafi.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TELAFC4%B0, Erişim: 30.10.2018.
- Topsakal, C. (2013). İnsan Hakları Sadece Batıda Mı Var?. Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (Editörler: N.Tozlu, V.Taşdelen & M.Önal), Eğitim Felsefesi Özel Sayı-1, Yıl:2013, 133-148.
- Topsakal, C. (2018). Vicdan Eğitimi. Karaman İbrahim Bey İlkokulu ve Ortaokulu Leylek Baba Eğitim Kültür Dergisi Mayıs 2018, Yıl 2, Sayı 2, s. 10-15.
- Yiğittir, S. (2013). Temel İnsan Hak ve Özgürlükleri. İsmail Acun vd. (Ed.), İnsan Hakları, Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitimi içinde. (s. 1-14). Ankara: PegemA.
- İnternet Kaynakları:
- https://www.turkedebiyati.org/kitap_ozetleri/suc-ve-ceza.html, erişim: 09.03.2018.
- <http://blog.milliyet.com.tr/atom-bombasini-atan-pilot/Blog/?BlogNo=75069>, erişim: 11.03.2018.
- <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=129482>, erişim: 15.03.2017.
- <http://www.haber7.com/dunya/haber/534305-abd-kizilderililerden-resmen-ozur-diledi>, erişim:31.10.2018.
- <http://www.diken.com.tr/ilk-kez-bir-abd-baskani-hirosimada-agit-var-ama-ozur-yok/>, erişim:31.10.2018.